

”Älä tyri nyt, älä lyö yli nyt ja EI TYRI!” :

Mikko Hannulan lentopalloselostusten avoin intertekstuaalisuus

**Kandidaatintutkielma
Heta Aho
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
2019**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Heta Aho	
Työn nimi ”Älä tyri nyt, älä lyö yli nyt ja EI TYRI!” : Mikko Hannulan lentopalloselostusten avoin intertekstuaalisuus	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Toukokuu 2019	Sivumäärä 25
Tiivistelmä	
<p>Tutkimuksessa tarkastellaan Mikko Hannulan lentopalloselostusten avointa intertekstuaalisuutta. Teoriapohjana käytetään Norman Faircloughin jaottelua avoimesta ja perustavasta intertekstuaalisuudesta. Tavoitteena on luoda kokonaiskuva selostuksissa esiintyvistä viittauksista. Tutkimuskysymykseni ovat: 1. Millaisia intertekstuaalisia viittauksia Hannula käyttää lentopallo-otteluiden selostuksissaan ja mihin hän tyypillisesti viittaa? 2. Mitä funktioita intertekstuaalisilla viittauksilla selostuksissa on ja mitä niillä saadaan aikaan?</p> <p>Aineistonani on kahdeksan Suomen miesten lentopallomaajoukkueen pelaamaa ottelua vuoden 2018 maailmanmestaruuskisoissa. Ottelut on näytetty Ylen kanavilla sekä Yle Arenassa, ja Mikko Hannula on selostanut niistä jokaisen.</p> <p>Tutkimuksessa kävi ilmi, että se, miten ja mihin viitataan, on yhteydessä ilmauksen funktioon. Tästä syystä selostusten avointa intertekstuaalisuutta sisältävät ilmaukset on jaettu kolmeen ryhmään niiden ensisijaisen funktion perusteella. Funktioita ovat viihdyttävyyden, lajin taustoittaminen ja selostuksen liittäminen kontekstiinsa eli sekä itse otteluun että siitä tehtävään lähetykseen. Kun selostuksen funktiona on viihdyttävyyden, intertekstuaaliset viittaukset kohdistuvat useimmiten populaarikulttuuriin, kuten suomenkielisten laulujen sanoitukseen, tai sanontoihin. Lajia taustoitetaan puolestaan tilastojen ja aikaisempien otteluiden avulla, kun taas selostuksen kontekstualisoinnissa käytetään avuksi muun muassa katsojien referointia.</p> <p>Tutkielmani täydentää sekä intertekstuaalisuudesta että urheiluselostuksista jo tehtyä tutkimusta. Se tuo esiin tapoja, miten selostuksissa voi hyödyntää ja jo hyödynnetään intertekstuaalisuutta, joka ei ole irrallinen kielen piirre, vaan kaikelle kielelle ominaista, jopa väistämätöntä.</p>	
Asiasanat intertekstuaalisuus, urheiluselostukset, selostajat, lentopallo	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TEORIATAUSTANA INTERTEKSTUAALISUUS	3
3 AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄ	5
4 SELOSTUKSEN INTERTEKSTUAALISET PIIRTEET	8
4.1 Selostuksen funktiona viihdyttävyyys	9
4.1.1 Viittaukset populaarikulttuuriin	9
4.1.2 Viittaukset sanontoihin	13
4.1.3 Viittaukset muihin peleihin	15
4.1.4 Pelaajien nimillä leikkely	18
4.2 Selostuksen funktiona pelin taustoittaminen	19
4.3 Selostuksen funktiona selostuksen liittäminen kontekstiinsa	21
5 PÄÄTÄNTÖ	24
LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Toisinaan jotkin urheiluselostukset eivät jää vain yhden ottelun tai urheilutapahtuman taustapuheeksi, vaan niistä tulee yleisesti tunnettuja hokemia. Esimerkiksi jääkiekkoselostajana tunnetuksi tulleen Antero Mertarannan *Ihanaa, Leijonat, ihanaa!* -huudahdus on irrotettu selostuskontekstistaan ja liitetty niin A-Tyypin samannimiseen kappaleeseen kuin Kristian Smedsin *Tuntemattomaan sotilaaseen*. Lisäksi jokainen osanee matkia tai kuvailla tyypillistä selostamista, joten sen tyyli ja konventiot ovat yleisesti tunnettuja.

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani lentopallonselostuksia, jotka ovat tutkimuksissa jääneet muiden lajien varjoon. Suomalaisittain aikaisempi tutkimus on kohdistunut erityisesti jääkiekkoon ja jalkapalloon (esim. Tammelin 2008, Kivimäki 2015, Kivelä 2018), joten nostan esille tutkimuksellisesti vähemmälle huomiolle jääneen lajin, joka on kuitenkin monella tavalla ajankohtainen. Lentopallo on Suomessa kymmenen harrastetuimman kilpalajin joukossa ja sillä on 11 500 lisenssipelaajaa sekä noin 118 000 harrastajaa (Sallinen 2016). Lisäksi Suomen maajoukkueen päävalmentaja Tuomas Sammeltu siirtyi tämän vuoden maaliskuussa solmitun sopimuksen mukaisesti Venäjän miesten lentopallomaajoukkueen päävalmentajaksi (Suomen Lentopalloliitto 2019). Sopimusta on pidetty suomalaisten valmentajien kaikkien aikojen merkittävimpänä (Parkkinen 2019).

Urheiluselostusten tutkimus on keskittynyt pääosin muutamiin henkilöihin, esimerkiksi jo mainittuun Antero Mertarantaan (ks. esim. Kivimäki 2015). Myös hänen käyttämiään intertekstuaalisia viittauksia on tutkittu (Sandberg 2016). Sen sijaan Mikko Hannulan lentopallo-otteluiden selostuksissaan käyttämiä metaforia on tutkittu aikaisemmin (Lehtinen 2015). Tutkimukseni jatkaa vähemmälle huomiolle jääneen lentopallon selostuksissa käytetyn kielen tarkastelemista ja täydentää Hannulan selostustyylistä jo tehtyä tutkimusta keskittymällä kielen vääjäämättömään ominaisuuteen, intertekstuaalisuuteen.

Tarkasteluni kohteena oleva intertekstuaalisuus tarkoittaa tekstien välisyyttä eli tutkin, mihin asioihin selostaja selostuksissaan viittaa. Pyrin löytämään ja muodostamaan erilaisia merkitysryhmiä, joihin avoimet intertekstuaaliset viittaukset voidaan jakaa. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia intertekstuaalisia viittauksia Hannula käyttää lentopallo-otteluiden selostuksissaan ja mihin hän tyypillisesti viittaa?
2. Mitä funktioita intertekstuaalisilla viittauksilla selostuksissa on ja mitä niillä saadaan aikaan?

Analyysini pohjana on selostuksissa käytetyn intertekstuaalisuuden funktioiden tarkasteleminen. Tämän takia olen jakanut tutkielmani analyysivaiheen löytämieni kolmen ensisijaisen funktion eli viihdyttävyyden, taustoittamisen ja selostuksen kontekstualisoinnin mukaan. Tarkasteluni kohdistuu kuitenkin ensisijaisesti intertekstuaalisiin viittauksiin: mihin ja miten viitataan?

Tutkimukseni kohteena oleva Mikko Hannula on työskennellyt Ylellä vakituisesti yli 20 vuotta ja selostanut yli 40 urheilumuotoa televisiossa. Hän on selostanut vuodesta 2003 lähtien lähes kaikki Ylen televisiokanavillaan esittämät lentopallo-ottelut. (Lehtisen 2015: 19 mukaan Hannula 2015.) Tarkastelemissani MM-kisojen otteluissa Hannulan kanssa pelejä kommentoi Suomen miesten lentopallomaajoukkueen päävalmentajana vuosina 1995–2004 toiminut Timo Hoivala (Suomen Lentopalloliitto 2018). Miesten puheet ovat eriytyneet niin, että Hannula selostaa pallorallien aikana ottelun tapahtumia, kun taas Hoivala on enemmän äänessä pelikatkoilla. Samalla Hoivalan puheen sisältö on analyttisempää, pelin sääntöihin ja taktiikoihin pohjautuvaa, kun taas Hannula tekee pikemminkin yleisesittelyjä tilanteiden kuluista ja tunnelmasta. Selostajan ja kommentaattorin välillä on kuitenkin yllättävän vähän eksplisiittistä vuoronvaihtoa tai toisen sanoihin tarttumista. Samanlaisen havainnon on tehnyt Lehtinen pro gradu -tutkielmassaan (Lehtinen 2015: 5).

Avaan seuraavassa luvussa tarkemmin intertekstuaalisuuden käsitettä ja erityisesti Norman Faircloughin teoriaa avoimesta ja perustavasta intertekstuaalisuudesta. Sen jälkeen kerron aineistostani sekä käyttämästäni tutkimusmenetelmästä. Neljännessä luvussa erittelen selostuksista havaitsemiani intertekstuaalisia viittauksia, osoitan mihin ne viittaavat ja mihin niillä pyritään. Viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkimuksestani, vertaan sitä aikaisempaan tutkimukseen ja esitän jatkotutkimusideoita.

2 TEORIATAUSTANA INTERTEKSTUAALISUUS

Intertekstuaalisuutta on pohdittu antiikin ajoista lähtien, mutta käsitteenä sen toi ensimmäisen kerran tieteelliseen keskusteluun Julia Kristeva Mihail Bahtinia käsittelevässä esseessään 1960-luvun lopulla. Käsitettä on sittemmin käytetty laajasti eri tieteenaloilla – kenties jopa liian monissa yhteyksissä analyytisen merkittävyyden samalla mahdollisesti vähetessä – ja käsitettä käytettäessä se kannattaakin rajata hyvin. Lyhyesti ilmaistuna intertekstuaalisuus tarkoittaa tekstienvälisyyttä eli useamman tekstin elementtien sekoittumista. Näitä elementtejä voivat olla niin sanatason ilmiöt, laajemmat diskurssit eli kielenkäyttötavat kuin tekstien visuaalinen ilmekin. (Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012a: 100–101.) Tärkeää on huomata, että intertekstuaalisuutta ei esiinny pelkästään kirjoitetuissa teksteissä, vaan sitä on myös puheessa, kuvissa ja videoissa – kaikenlaisissa semioottisissa teksteissä. Tekstejä, laajassa merkityksessään, tulkitaan ja tarkastellaan suhteessa niin niitä edeltäneisiin kuin niiden jälkeenkin tuleviin teksteihin (Solin 2006: 73). Yksittäinenkin teksti on siis osa tekstien jatkumoa.

On esitetty, että kaikki kielenkäyttö olisi ”vieraan puheen omimista” (Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012a: 101). Kommunikointi olisi täten mahdotonta ilman intertekstuaalisuutta ja toisten, aikaisemman kielenkäytön lainaamista ja siihen nojaamista. Tästä hieman hillitymmän näkemyksen mukaan sen sijaan, että kaikki kielenkäyttö olisi toisen puheen omimista, kielessä onkin ikään kuin kuultavissa kaikuja tai jonkinlaisia jaksoja aikaisemmista teksteistä ”oman” puheen tai kirjoituksen lomassa ja sisällä. Bahtin käyttää tästä käsitettä moniäänisyys, jolloin tekstien dialoginen luonne tulee esiin kaiken kielen automaattisen lainaamisen sijaan (Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012a: 101).

Hyödynnän tutkimuksessani ranskalaisessa diskurssianalyysissä esiintynyttä ja sittemmin Norman Faircloughin kehrittelemää jaottelua avoimesta intertekstuaalisuudesta sekä perustavasta intertekstuaalisuudesta, jota Fairclough nimittää myös interdiskursiivisuudeksi. Avoin intertekstuaalisuus tarkoittaa sellaisia tekstissä esiintyviä toisen tekstin piirteitä, jotka on tavallaan helposti erotettavissa tekstistä. Toisten tekstien osat on esimerkiksi erotettu lainausmerkein tai niitä sulautetaan ja pohjustetaan erilaisten johtoverbien avulla. (Fairclough 1992: 104.)

Kyse on tällöin ikään kuin referoinnista, jota voidaan esittää erilaisin suoran ja epäsuoran esittämisen keinoin (Heikkinen 2000: 80–84). Esimerkki suorasta esittämisestä on vaikkapa *Mari sanoi: Minä syön omenan* ja epäsuorasta puolestaan *Mari sanoi, että hän syö*

omenan. Molemmissa esitystavoissa on samanlainen johtolause *Mari sanoi*, mutta se, mitä Mari tarkkaan ottaen sanoi, hämärtyy epäsuorassa esitystavassa. Sen sijaan suoran esityksen ajatellaan olevan sanatarkka tai vähintään epäsuoraa esitystä tarkempi tapa ilmaista toisen puheenvuoro.

Faircloughin mukaan perustavan intertekstuaalisuuden eli interdiskursiivisuuden avulla sen sijaan tarkastellaan sellaisia tekstiin liittyviä ominaisuuksia kuin genre, aktiivi- tai aktiviteettityyppi (*activity type*), tyyli (*style*) sekä diskurssi (Fairclough 1992: 125). Tarkastelun kohteena ovat yksittäisiä viittauksia suuremmat merkityskokonaisuudet, jotka eivät välttämättä erotu eksplisiittisesti tutkittavasta tekstistä. Tekstin eri kerroksia tai kerrostumia ”kuorimalla” on kuitenkin mahdollista havaita erilaisia viittauksia ja tekstin ketjuuntumista esimerkiksi kielenkäyttötapoihin tai saman genren aikaisempiin teksteihin (ks. tekstin intertekstuaalisten kerrostumien analyysin tekemisestä Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012b: 260–264).

Intertekstuaalisuuden jakaminen avoimeen ja perustavaan saattaa osoittautua käytäntöön sovellettaessa toisinaan ongelmalliseksi (Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012a: 105). Avointa ja perustavaa intertekstuaalisuutta voisikin pitää aukottomien luokkien sijaan toisiaan täydentävinä näkökulmina, joiden avulla voidaan tarkastella tekstin suhdetta aikaisempiin teksteihin ja kieleen ylipäätään. Tutkielmani rajatun pituuden vuoksi tutkin Hannulan selostuksista vain avointa intertekstuaalisuutta.

Tutkimukseni näkökulmaa intertekstuaalisuuteen voisi pitää tuottamisorientoituneena, mikä tarkoittaa, että tarkastelen tekstin tuottajan, eli selostajan, ”antamia merkkejä toisista teksteistä” (Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012a: 103). Tarkastelen siis sitä, mihin ja miten hän viittaa. Aikaisemmin luettelemani sitaatit ja referaatit ovat kirjoitetussa kielessä tyypillisesti helposti erottuva ilmiö, sillä ne merkitään lainausmerkein, lähdeviittein tai muunlaisin näkyvin tavoin. Sen sijaan puheessa ei välimerkkejä suoranaisesti voi erottaa, mikä tekee intertekstuaalisuuden havaitsemisesta hieman haastavampaa ja subjektiivisempaa (käsittelen intertekstuaalisuusanalyysin subjektiivisuutta tarkemmin luvussa 3). Toisaalta puheessa muiden ääntä voidaan tuoda esille ääneen lausuttujen johtolauseiden lisäksi esimerkiksi eri äänensävyjen, -korkeuksien tai painotusten avulla (Lappalainen 2005: 165–169). Lisäksi selostaja rikastuttaa selostustaan huomattavan usein populaarikulttuuriin liittyvillä asioilla, jotka erottuvat selostuksen kontekstista. Analysoin selostuksia edellä kuvattua teoriapohjaa hyödyntäen luvussa 4.

3 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkielmani aineistona on vuoden 2018 syyskuussa käytyjen lentopallon miesten maailmanmestaruuskisojen otteluita. Tarkemmin rajattuna tarkastelen Suomen miesten lentopallomaajoukkueen kisoissa pelaamia otteluita, joita on yhteensä kahdeksan. Mikko Hannula on selostanut ne kaikki suomeksi. Pelit ovat olleet katsottavissa sekä televisiossa Ylen kanavilla että netissä Yle Areenassa suorina lähetyksinä. Television suorat lähetykset ovat keränneet jopa 750 000 katsojaa, ja kaikki kahdeksan ottelua ovat Yle TV2 -kanavan vuoden 2018 syyskuun 15 katsotuimman ohjelman joukossa (Finnpanel 2018).

Olen nimennyt jokaisen ottelun tunnisteella vastustajajoukkueen mukaan käyttäen kansainvälisen olympiakomitean tunnustamia kolmikirjaimisia koodeja (Wikipedia s.v. *luettelo Kansainvälisen olympiakomitean maakoodeista*). Olen merkannut tarkastelemini esimerkkeihin maatunnisteen jälkeen sen erän numeron, jossa ilmaus esiintyy. Esimerkiksi viittaus, joka on sanottu Bulgaria–Suomi-ottelun toisessa erässä, on tunnisteeltaan BUL2. Viittaan otteluihin tästä eteenpäin näillä tunnisteilla, jotka olen koonnut alle taulukkoon (1).

Taulukko 1. Suomen miesten lentopallomaajoukkueen ottelut vuoden 2018 MM-kisoissa.

Ajankohta	Ottelu	Lopputulokset	Suomen voittamat erät	Tunniste
9.9.2018	Bulgaria–Suomi	3–0		BUL
14.9.2018	Suomi–Kuuba	3–1	1., 2., 4.	CUB
15.9.2018	Puola–Suomi	3–1	2.	POL
16.9.2018	Puerto Rico–Suomi	2–3	1., 2., 5.	PUR
18.9.2018	Suomi–Iran	2–3	2., 3.	IRI
21.9.2018	Italia–Suomi	3–0		ITA
22.9.2018	Alankomaat–Suomi	3–1	2.	NED
23.9.2018	Venäjä–Suomi	3–0		RUS

Ylen kanavilla näytetyt ohjelmat tallentuvat automaattisesti radio- ja tv-ohjelmien arkistoon, josta ottelut katsoin. Sain Ylen arkistotoimittajalta käyttööni ottelutallenteiden sisältötiedot, mikä auttoi ohjelmien löytämistä ja tutkimista. Analysoin ottelut Jyväskylän yliopiston kirjastossa arkistojen tutkimiseen erikseen varatulla koneella. Teknisten ongelmien takia en ole voinut ottaa tarkasteluun mukaan Italia–Suomi-pelin ensimmäistä erää ollenkaan ja toiseenkin pääsin käsiksi vasta erän puolesta välissä, tilanteessa 12–8.

Analysoin ottelut katsomalla ne tallenne kerrallaan ottamatta huomioon mahdollisia alku- tai loppustudioita. Olen keskittynyt vain tallenteiden ja ottelukokonaisuuksien sellaisiin osuuksiin, joissa Hannulalla on ollut mahdollisuus kommentoimiseen. Näihin lukeutuvat niin pallorallit, niiden väliset lyhyet pelikatkot, aikalisät kuin erien väliset tauotkin, jotka ovat tosin tyypillisesti vain kolmen minuutin mittaisia (Suomen Lentopalloliitto 2017: § 18.1). Otteluiden erätauoilla näytetään usein Ylen toimittaja Petri Sjöblomin tekemä livehaastattelu tai jokin lyhyt lentopalloaiheinen video, jolloin ylimääräistä puheaikaa erien väliin ei selostajalle tai kommentaattorille juurikaan jää. Sen sijaan varsinkin Suomen maajoukkueen päävalmentaja Tuomas Sammeltuon pyytäessä usein videotarkistusta eri pelitilanteista selostaja pääsee kommentoimaan joistakin kymmenistä sekunneista muutamaan minuuttiinkin kestäneiden tarkistusten aikana sekä edeltänyttä pelitilannetta että videotarkistuksen jälkeistä lopullista tuomiotakin.

Katsoessani otteluita poimin selostuksista kaikenlaiset intertekstuaaliset viittaukset, jotka Hannulan selostuksista havaitsin. Kokosin ne excel-taulukkoon, johon kirjasin ylös selostuksen sanatarkan muodon, mihin siinä viitataan ja mihin aikaan, minkälaisessa tilanteessa ja missä ottelussa sekä millaisella äänensävyllä. Tämän jälkeen jaottelin havaitsemani viittaukset kategorioihin niiden funktion perusteella, joita ovat viihdyttävyyden, pelin taustoittaminen sekä selostuksen liittäminen kontekstiinsa. Tällainen aineiston teemoittelu eli järjesteleminen tarkasteltavien asioiden mukaisiksi aihekokonaisuuksiksi onkin laadullisessa tutkimuksessa tyypillistä ja kannattavaa (Eskola 2018: 219).

Tavoitteenani on muodostaa kattava kokonaiskuva Hannulan selostuksissa esiintyvistä avoimesta intertekstuaalisuudesta. Tästä syystä tarkastelen selostuksissa usein toistuvia piirteitä ja tyypillisiä viittauskohteita, en jokaista intertekstuaalisen viittauksen sisältävää irrallista lausahdusta. Selostaja toteaa kerran esimerkiksi, että *voisi Suihkoselle tuoda sote-paperinkin – eduskunta ei sitä ratkaise, mutta hän voisi* (IRI3). Humoristinen ja ajankohtainen sutkaus on kuitenkin ainoita avoimia, politiikkaan liittyviä viittauksia, joten olen jättänyt sen samoin kuin muutkin yksittäiset viittaukset analyysistäni pois.

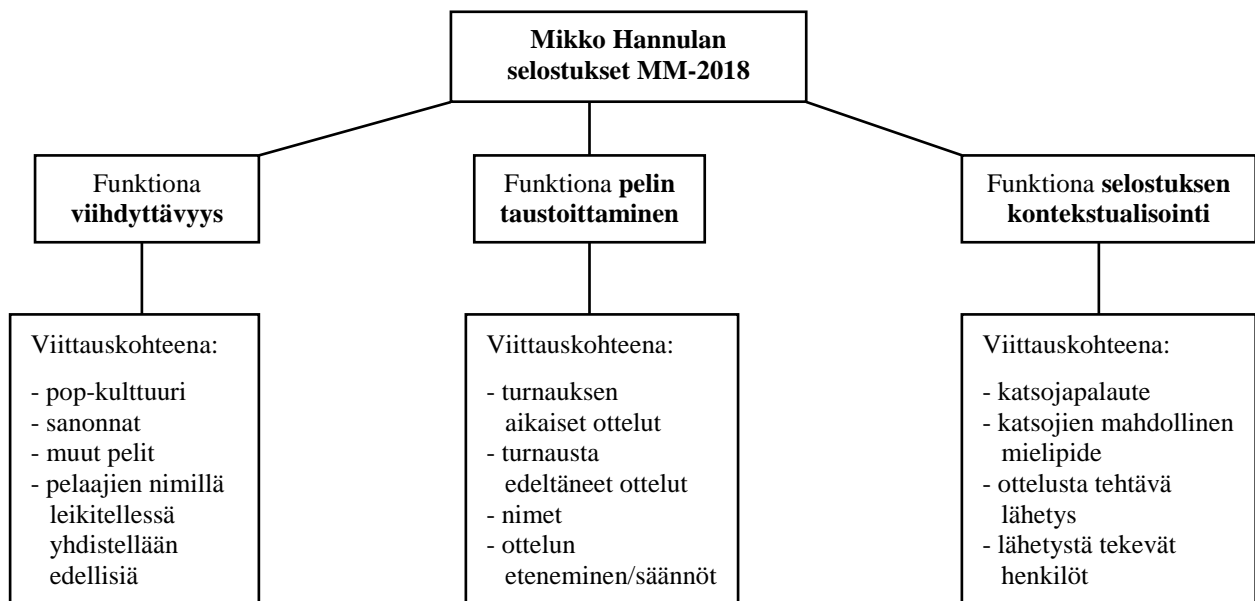
Tutkimukseni toteutan intertekstuaalisuusanalyysinä. Heikkinen, Lauerma ja Tiililä erittelevät kolme näkökulmaa, joiden avulla intertekstuaalisuusanalyysiä voi tehdä. Hyödynnän näistä ensimmäistä eli tekstissä esiintyvään siteeraukseen, referointiin ja alluusioihin kohdistuvaa analyysitapaa. (Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012b: 255–257.) En voi kuitenkaan käyttää tätä menetelmänä kokonaisuudessaan, sillä se soveltuu parhaiten kirjoitettujen ja erityisesti ajallisesti toisiaan seuraavien tekstien tutkimiseen, joten sovellan sitä tutkimukseeni.

Intertekstuaalisuuden tutkimus on saanut osakseen jonkin verran kritiikkiä. Ensinnäkin intertekstuaalisuuden käsite on itsessään niin laaja, että se kannattaa rajata ja määritellä mahdollisimman hyvin omaan tutkimukseen ja sen tavoitteisiin sopivaksi (Heikkinen ym. 2012b: 256). Toisekseen on kritisoitu intertekstuaalisuuden tutkimisen ja tunnistamisen subjektiivisuutta. Jo intertekstuaalisuuden havaitseminen on yksilöllistä ja riippuu tulkitseijan omasta kokemuksesta, tiedoista ja arvioinnista. Lisäksi tutkimuksissa, kuten tässä kandidaatintutkielmassa, saatetaan pohtia intertekstuaalisuuden funktioita, mikä perustuu edelleen tutkijan omaan sosiaalis-kulttuuriseen tietoisuuteen. Fairclough tiivistääkin lingvistisen ja intertekstuaalisen analyysin välisen eron niin, että edellinen on ”luonteeltaan kuvailevaa” ja jälkimmäinen ”pikemminkin tulkitsevaa”. (Fairclough 1997: 84.)

On siis lähes väistämätöntä, että en ole tunnistanut selostuksista kaikkia niissä olleita avoimia intertekstuaalisia viittauksia. Havaitsemiani ilmauksia on kuitenkin sen verran paljon, että niiden perusteella on mahdollista muodostaa melko laaja kuva selostajan käyttämästä intertekstuaalisuudesta. Erittelen Mikko Hannulan selostusten intertekstuaalisia piirteitä tarkemmin seuraavassa luvussa.

4 SELOSTUKSEN INTERTEKSTUAALISET PIIRTEET

Tutkimuksessani kävi ilmi, että se, miten ja mihin viitataan, on yhteydessä ilmauksen funktioon. Havainto johti intertekstuaalisten ilmausten jakamiseen kolmeen ryhmään niiden ensisijaisen funktion perusteella. Näitä ovat viihdyttävyyden, lajin taustoittaminen ja selostuksen liittäminen osaksi sekä ottelua että siitä tehtävää lähetystä. Olen koonnut viittausten funktiot ja viittauskohteet alla olevaan kuvioon (1).

Kuvio 1. Mikko Hannulan vuoden 2018 miesten lentopallon MM-turnauksen selostuksissa esiintyvän intertekstuaalisuuden funktiot ja viittauskohteet.

Huomautettakoon, että tekemäni luokitus on keinotekoinen. Jokaisella tekstinosalla on useita tehtäviä, eikä yhdellä ilmauksella ole täten useinkaan vain yhtä funktiota (Heikkinen 2000: 83). Tästä syystä monia aineistossani esiintyviä ilmauksia voisi käsitellä useamman funktion kohdalla. Selkeyden kannalta pyrin yksinkertaistettuun esitystapaan ja käsittelen ilmauksia niiden mielestäni ensisijaisen funktion määrittämässä luvussa. Käsittelyjärjestys noudattelee kuvion (1) esitysjärjestystä eli käsittelen ensin viittauksia, joiden funktiona on lisätä selostuksen viihdyttävyyttä, sitten pelin taustoittamiseen tähtäviä viittauksia ja viimeiseksi ilmauksia, joiden funktiona on liittää selostus kontekstiinsa. Havainnollistan huomioitani aineistoesimerkein, joiden intertekstuaalisia kohtia korostan kursivoimilla.

4.1 Selostuksen funktiona viihdyttävyyys

Urheilulajien seuraaminen on todennäköisimmin vapaaehtoista vapaa-ajan toimintaa, ja televisiossa näytetyt lentopallo-ottelut keräävätkin satojatuhansia katsojia (Finnpanel 2018). Tämän takia on perusteltua, että otteluiden selostus tähtää pelitapahtumien kuvailun lisäksi osaltaan viihdyttävyyteen. Hannula tuo selostuksiinsa viihdyttävyyttä muun muassa intertekstuaalisuuden avulla. Eniten viittauksia on populaarikulttuuriin eli laulujen sanoihin, elokuviin ja sarjoihin sekä julkisuuden henkilöihin. Tämän lisäksi viihdyttävyyttä luodaan sanontojen ja sloganien avulla. Lentopalloa myös verrataan muihin peleihin ja sen kontekstiin tuodaan muiden lajien erikoissanastoa. Selostaja pyrkii monipuoliseen ilmaisuun ja monin tavoin rikastuttamaan omaa selostustaan toisten teksteillä tehdäkseen viihdyttävää selostusta.

4.1.1 Viittaukset populaarikulttuuriin

Selostaja viittaa pääosin kolmeen populaarikulttuurin ilmiöön: laulujen sanoihin, elokuviin tai tv-sarjoihin sekä julkisuudesta tuttuihin henkilöihin. Hän lainaa suomenkielisten kappaleiden sanoja sekä sanatarkasti että toisinaan mukailen muokaten lyriikoita pelitilanteeseen soveltuviksi. Samalla tavalla sarjojen ja elokuvien sekä henkilöiden nimet pyritään yhdistämään jotenkin kentän tapahtumiin, jotta ne eivät jää irrallisiksi kommentteiksi.

Selostaja viittaa aineistossani eniten laulujen sanoihin. Hannulan selostuksissa esiintyvän lyriikan suureen määrään on kiinnittänyt huomiota myös Lehtinen (2015: 60). Selostuksia elävöittävät niin 2000-luvun kotimaiset listahitit kuin vuosikymmenien takaiset kappaleetkin. Esimerkeissä (1–4) viittaukset laulujen sanoituksiin ovat avoimia:

- (1) *Se lentää niin kuin tuhka tuuleen* (BUL1).
- (2) *Kruunalla kotiin tai klaavalla Esson baariin, nää yöt ei anna armoo* (PUR5).
- (3) *Kevyesti kurkota tähtiin ja sinne uppoaa ja sinne jää. – – Älä pidä piilos sun liekkii, nyt on henki päällä ja mahdollisuus katkaista Kuuban selkärankaa.* (CUB2.)
- (4) *Älä tyri nyt, älä lyö yli nyt ja EI TYRI!* (PUR5)

Esimerkit (1) ja (2) ovat suoria lainauksia, joista ensimmäinen on Sammy Babitzinin esittämästä *Kuin tuhka tuuleen* -kappaleesta tilanteessa, jossa Bulgaria voittaa ottelun ensimmäisen erän suomalaispelaajan lyödessä pallon kenttäalueen ulkopuolelle. Esimerkki (2) on yhdistelmä useampia viittauksia. *Kruunalla kotiin, klaavalla Esson baarille*

on Vesa-Matti Loirin esittämän Uuno Turhapuron eräs repliikki, jonka Poju on myöhemmin ottanut mukaan *Esson baariin* -kappaleensa kertosaakeeseen (Wikisitaatit s.v. *Uuno Turhapuro*). Tähän laulamaansa lausahdukseen selostaja on yhdistänyt suoraan katkelman Kaija Koon kappaleesta *Nää yöt ei anna armoo*. Tilanteessa ottelun viimeinen ja ratkaiseva erä on juuri alkamassa, ja selostaja korostaa, että tasainen ottelu voi kääntyä melko nopeasti jommankumman joukkueen voitoksi. Esimerkin (3) ilmaukset ovat peräkkäisistä palloralleista, joista molemmat Suomen joukkue voittaa. Lainaukset ovat peräkkäiset säkeet Jukka Pojan *Kurkota tähtiin* -kappaleesta. Tähtiin kurkottaminen on selostuskontekstissa hauska sanapari, jolla voidaan tarkoittaa sekä arvokisamenestyksen tavoittelemista että konkreettisessa pelitilanteessa pallon nostamista vastustajan torjunnan yli. Sanoituksilla leikitellään myös esimerkissä (4), jossa viitataan jälleen Jukka Poikaan, tällä kertaa *Älä tyri nyt* -kappaleeseen. Kun joku lyö yli, tarkoitetaan usein, että hän menee liiallisuuksiin (KS). Selostaja kuitenkin laajentaa lyriikassa esiintyvän ilmauksen semantiikkaa, eli muokkaa sitä hieman, tarkoittamalla ilmaisulla samalla myös kirjaimellista ylilyöntiä – siis liian pitkää lyöntiä ulos pelialueelta. Suomalaispelaajan lyönti on tarkasti sijoitettu osuen aivan kentän sisäreunaan, mistä selostaja innostuu huutaen lausahduksensa loppuosan.

Edellä esitetyt intertekstuaaliset ilmaukset (1–4) eivät ole irrallisia, vaan liittyvät tiiviisti pelin tapahtumiin. Otteluiden kulku, erityisesti Suomen joukkueen onnistumiset suorastaan syyttävät selostajan, ja intertekstuaaliset viittaukset alkavat ruokkimaan itse itseään, kuten esimerkki (3) osoittaa. Toisinaan selostaja yhdistää intertekstuaaliseen viittaukseen kentätapahtumien sijaan ottelun osapuolia:

- (5) *Sinä avasit ikkunas ja kummasti hymyilet. Sinä pudotit jokaiselle tulipunaisen kukkasen. Sinne jää, kuubalainen serenadi* alkaa olla kyllä viimeisissä sävelissään. (CUB4.)

Selostaja lainaa muutaman säkeen lähes sanatarkasti Unto Koskelan runosta *Kuubalainen serenaadi*, jonka ovat levyttäneet myöhemmin muun muassa Kauko Käyhkö, Tapio Rautavaara sekä Juice Leskinen (Suomen äänitearkisto s.v. *Kuubalainen serenadi*). Katkelma on runon viimeisestä säkeestä (Koskela 1930: 13), mikä onkin pelitilanteen kannalta humoristinen valinta. Viittaus saattaisi jäädä sellaisenaan ymmärtämättä, mutta selostaja auttaa kuulijaa upottamalla laulun nimen seuraavaan lauseeseensa, jossa *kuubalainen serenadi* viittaa kappaleen lisäksi koko otteluun Kuuban ollessa neljännessä erässä häviöllä jo 16–6 – eli viimeisissä sävelissä. Ilmauksessa siis pelin tilanne sekä pelaajat yhdistyvät intertekstuaaliseen viittaukseen oivaltavasti.

Selostaja ei tyydy pelkästään toistamaan kappaleiden sanoituksia, vaan toisinaan hän muokkaa niitä hieman. Tällaisissa tapauksissa lausahdus aloitetaan kappaleen oikeilla sanoilla, mikä helpottaa viittauksen havaitsemista, ja muutaman sanan jälkeen sitä muokataan ottelun tilannetta kommentoivaksi:

- (6) *Näin myöhään yöllä harvemmin onni enää Suomeakaan auttaa. Puola johtaa 15–18. (POL3.)*
- (7) *Jälleen pieni lemменleikki meille sallitaan, kun Esko iskee lattiaan (POL2).*
- (8) *Täl hetkellä täs joukkueessa on uus Sarifi ja se on Iranin joukkueessa (IRI2).*

Esimerkeissä (6–8) tapaillaan kappaleiden sanoituksia, mutta selostaja muokkaa niitä pelitilanteeseen soveltuviksi ja samalla perustelee ilmausten käytön, kun ne sopivat uuteen, pelitilanteen kontekstiin. Esimerkissä (6) mukaillaan Jenni Vartiaisen esittämän ja Teemu Brunilan sanoittaman *Duran Duran* -kappaleen alkua (Äänitetietokanta s.v. *Duran Duran*). Kuuden sanan jälkeen selostaja kuitenkin muokkaa lausahdusta sopimaan pelin tilanteeseen eli korostamaan Puolan ylivoimaa ottelussa. Esimerkki (7) puolestaan aloitetaan Tero Vaaran sanoittamalla ja Mamban esittämällä *Pieni lemменleikki* -kappaleella, jota selostaja jatkaa kertomalla suomalaispelaaja Mikko Eskon ratkaisevan pallorallin Suomelle (Äänitetietokanta s.v. *Pieni lemменleikki*). Ilmaisusta tulee eheän lyyrisen kuuloinen selostajan muodostaessa riimiparin sallitaan – lattiaan. Esimerkki (8) alkaa edellisten tavoin lainauksella, nyt *Häissä*-kappaleesta, jonka ovat sanoittaneet Jare Brand, Ville-Petteri Galle sekä Siim Liivik (Äänitetietokanta s.v. *Häissä*). Kappale alkaa sanoin *siis faktahan se, ett täs kaupungis on vaa yks seriffi / ja se oon mä!* eli selostaja on muokannut alkuperäistä tekstiä melko paljon. Hän kuitenkin lausuu virkkeen korostuneen puhekielisesti, ja siinä on sen verran paljon samaa kuin alkuperäisversiossa, Sarifinkin eli selostushetkellä pelitapahtumia dominoivan iranilaisen lentopalloilijan nimen muistuttaessa seriffiä, että viittaus on tunnistettavissa.

Esimerkkien (6–8) ilmauksissa yhdistellään ottelun tapahtumia ja intertekstuaalisuutta onnistuneesti, ja sitä kautta lisätään selostuksen kiinnostavuutta kuulijalle. Vaikka lyriikoiden lainaukset eivät ole kokonaisia tai aivan sanatarkkoja, ne ovat kuitenkin vieläpä korostuneesti lausuttuina selkeästi intertekstuaalisia viittauksia. Itse asiassa aikaisemmassa tutkimuksessa sitaatiksi on tarkoitettu sellaista lainausta, joka ei välttämättä edes ole sanatarkka, vaan vain ”yrittää olla alkuperäisen lainatun esityksen kaltainen” (Heikkinen, Lauerma & Tiililä 2012b: 258). Näkemyksen perusteella tarkastelemani selostukset ovat täynnä sitaatteja.

Kappaleiden lisäksi selostaja viittaa muutaman kerran johonkin länsimaisessa populaarikulttuurissa tunnettuun elokuvaan sekä tv-ohjelmaan:

- (9) Nautitaan ensin tästä *perjantai-illan huumasta* (CUB4).
- (10) Tämän jälkeen ei edes voi *kilauttaa kaverille* (RUS1).

Esimerkissä (9) esiintyvä *perjantai-illan huuma* on mitä luultavimmin viittaus 1970-luvun hittielokuvaan *Saturday night fever*, jonka suomennettu nimi on *Lauantai-illan huumaa* (Wikipedia s.v. *Saturday Night Fever*). Suomessa on myös esitetty 2000-luvun alkuvuosina lauantaisin ohjelmaa nimeltä *Huuma* (Wikipedia s.v. *Huuma*). Suomi–Kuuba-ottelu on kuitenkin pelattu perjantaina, minkä takia selostaja on vaihtanut lauantain perjantaiksi haluten kuitenkin tuoda ilmi pelin lumouksellisen hurman. Sen sijaan esimerkki (10) ei suoraan sisällä viittauksen kohteena olevaa tv-ohjelmaa, mutta se on silti mahdollista havaita. Suomessa vuonna 1999 ensimmäisen kerran esitetyssä *Haluatko miljonääriksi?* -tietokilpailuohjelmassa kilpailijalla on käytettävänä kolme oljenkortta, mikäli hän ei vastausta esitettyyn kysymykseen tiedä. Yksi oljenkorsista on *kilauta kaverille*, jolloin pelaaja voi soittaa jollekin läheiselleen, jonka arvelee tietävän oikean vastauksen. (Wikipedia s.v. *Haluatko miljonääriksi?*) Ottelussa Suomi on tehnyt haaston edellisestä tilanteesta, mutta tuomio pysyy samana ja pisteen edeltäneestä pallorallista saa Venäjän joukkue. Selostaja dramatisoi tilannetta huomauttaessaan, ettei mitään ole enää tehtävissä tuomion kääntämiseksi.

Selostaja mainitsee hyvin harvoin pelitilanteeseen tai ylipäätään lentopalloon liittymättömiä nimiä, mikä kertonee siitä, että hän kiinnittää huomionsa melko vahvasti aina pelattavaan otteluun eikä halunne sekoittaa kuulijoita pelitilanteen kannalta epäolennaisilla henkilöillä. Muutamia populaarikulttuuriin liittyviä poikkeuksia aineistossa kuitenkin esiintyy:

- (11) Se oli *Trio niskalaukaus*, no ehkä ei ihan aivan mutta oli- (BUL1).
- (12) On yhden *Arto Paasilinnan* romaanin verran väliä siinä, onko rajalla vai ei (PUR2).
- (13) Hän on kyllä *ihmemies*. *MacGyver* ei ole enää mitään. (IRI3.)

Selostaja lausuu esimerkin (11) tilanteessa, jossa bulgarialaispelaajan avauslyönti osuu joukkueen toisen pelaajan niskaan. Epätavallinen tilanne assosioitunee selostajan mielessä niskalaukaukseksi, mitä kautta hän pääsee Timo Rautiainen & Trio Niskalaukaus -yhtyeeseen. Viittaus ei kuitenkaan aivan sovellu tilanteeseen, minkä selostajakin sanoittaa virkkeen lopussa

no ehkä ei ihan aivan ja jatkaa sitten toiseen aiheeseen. Esimerkki (12) on harvinaislaatuinen poikkeus, sillä siinä selostaja mainitsee kirjailija Arto Paasilinnan. Tämä on aineistoni ainoa selvä viittaus kirjallisuuteen. Tilanteessa Suomi saa pisteen pallon osuessa aivan pelikentän rajojen viereen. Kirjailijan mainitessaan selostaja halunnee korostaa, kuinka tarkka pallon sijoitus olikaan, kun pallon ja rajaviivan välille mahtuisi vain yksi ohut romaani. Esimerkki (13) on seurausta erän ja oikeastaan koko ottelun loistavasti pelanneen Niko Suihkosen onnistumisista. Esimerkin (13) tilanteessa Suihkonen lyö pallon vastustajan puolelle varsin huolimattomasti ja sijoittamatta. Pallo leijailee kentän ulkopuolelle, mutta Suomen tekemän videohaaston perusteella selviää, että se osuu palloa torjumaan tulleen iranilaispelaajan sormeen, minkä takia piste tilanteesta siirtyykin Suomelle. Tällainen kliimaksi Suihkosen pelaamisessa villitsee selostajan, joka arvottaa suomalaispelaajan suoritukset merkittävimiksi kuin fiktiivisen, Suomessakin esitetyn televisiosarjan päähenkilön ihmemies MacGyverin teot. Vertaus on itsessään varsin humoristinen ja huvittava liioittevalta vastakohtaisuudeltaan, *MacGyver ei ole* enää mitään.

Selostajan mainitsemat populaarikulttuuriin viittaavat nimet ovat sinänsä melko irrallisia, eivätkä pohjaudu mihinkään tiettyyn asiaan. Selostaja ei kuitenkaan vain mainitse nimiä, vaan pyrkii jollain tavalla sitomaan ne selostuksessaan kentän tapahtumiin. Vaikkapa esimerkki (11) on hieman erikoinen kontekstista irrallaan, mutta ottelun tilanteeseen liitettynä se muuttuu oivaltavaksi ja ymmärrettäväksi huomioksi. Edellä mainittujen henkilöiden lisäksi selostaja mainitsee myös Elviksen, mutta käsittelen esimerkin muiden pelaajien nimillä leikittelevien ilmausten yhteydessä luvussa 4.1.4.

4.1.2 Viittaukset sanontoihin

Selostaja rikastuttaa selostuksiaan paikoitellen sanonnoilla, joihin luen tässä kuuluvaksi niin idiomit, fraasit kuin aikaisempien selostajien kuuluisat letkauksetkin, jotka ovat selostushetkeä myöhemmin leksikaalistuneet muuttuen fraaseiksi. Idiomi tarkoittaa sellaista vakiintunutta sanaliittoa, jonka ”merkitys ei muodostu suoraan sen osien merkityksestä” (VISK s.v. *idiomi*). Sanaliiton osat siis muodostavat yhdessä tavallaan erillisen kokonaisuutensa, jolla on oma merkityksensä. Fraasi sen sijaan tarkoittaa hieman kokonaisempaa, mahdollisesti kliseistä ilmausta (Tieteen termipankki s.v. *fraasi*). Erittelen ensin selostajan käyttämiä idiomeja ja sanontoja, sitten yhtä slogania sekä julkisuudenhenkilön sanontaa ja lopuksi Hannulan kollegaltaan Antero Mertarannalta lainaamia ilmauksia.

Selostaja käyttää muun muassa seuraavia sanonnoiksi luokittelemiani ilmauksia:

- (14) Sinne *putoaa* niin *kuin hohtimet kaivoon* (CUB1).
- (15) Kuuba tulee nyt *kovaa ja korkealta* (CUB3).
- (16) Kaislasalon *eväät on syöty* (POL4).
- (17) Sivula *heittää* kuitenkin *hiekkaa* hollantilaisten *rattaisiin* (NED4).

Esimerkki (14) on sekä sanonta että kielikuva, jotka molemmat ovatkin selostajan puheessa tyypillisiä (ks. Hannulan käyttämistä metaforista Lehtinen 2015). Hohtimien putoaminen kaivoon tarkoittaa, että jokin asia on ”lopullisesti mennyttä” (Heikura & Cavén 2015). Selostaja käyttää ilmaisua kuitenkin täysin päinvastaisessa tilanteessa: eräs suomalaispelaaja tiputtaa pallon verkon yli Kuuban puolelle. Kyseessä ei siis ole Suomen näkökulmasta epätoivoinen hetki, mikä muuttaa selostuksen merkityksen ristiriitaiseksi. Esimerkin (15) tilanteessa Kuuban joukkue on hävinnyt ottelun kaksi ensimmäistä erää ja aloittaa siksi erän alun pelaamalla kirjaimellisesti kovaa ja korkealta. Jonkinlaista lohduttomuutta on kuultavissa sen sijaan esimerkissä (16), jossa Puolan joukkue pelaa hyvin eikä Samuli Kaislasalo tai kukaan muukaan suomalaispelaaja keksi enää keinoja pysäyttää Puolaa. Esimerkin (17) tilanteessa Suomi on häviämässä erää ja siten koko ottelua, mutta suomalaispelaaja Urpo Sivula lyö ässän eli avauslyönnin kenttään hankkien Suomelle pisteen ja katkaisten hetkeksi hollantilaisten etumatkan kuromisen. Selostaja käyttää kuitenkin ilmausta *heittää hiekkaa rattaisiin* sen sijaan, että heittäisi *kapuloita*, jotka todennäköisesti pysäyttäisivät rattaat. Lausahdus tuokin ilmi toivottomuutta ottelun vääjämättömästä lopputuloksesta.

Sanontojen lisäksi selostaja viittaa sloganiin eli jonkin tuotemerkin tai yrityksen iskulauseeseen (Tieteen termipankki s.v. *slogan*):

- (18) *Sanokaa vaan kun haluatte hyvää* (IRI4).

Esimerkki (18) on mukailtu Fazerin iskulause (Donner 1991: 21). Pelitilanteessa koko ottelun vaihtopenkillä ollut iranilaispelaaja vaihdetaan kenttäpelaajaksi. Selostaja saattaa tavallaan kuvata pelaajan ajatuksia, ikään kuin pelaaja kehuisi itseään ja valmentajan päätöstä vaihtaa hänet kentälle. Referointi eli toisen puheen esittäminen onkin yksi tyypillinen avoimen intertekstuaalisuuden ilmenemismuodoista (Heikkinen 2000: 80–84). Esimerkissä (18) näkyy intertekstuaalisuutta siis monella tavalla: se on pelitilanteeseen sopivaksi muokattu tunnetun

yrityksen mainoslause sekä selostukseen konkreettisesti moniäänisyyttä lisäävä pelaajan mahdollisen ajatuksen ääneen lausuminen.

Moniäänisyys on samalla tavalla läsnä seuraavassa esimerkissä:

- (19) Pulinat pois ja uutta *höpinää tötteröön* (PUR2).

Rockyhtye Hurriganesin rumpalilaulaja Remu Aaltonen on eräässä äänitystilanteessa toivonut äänittäjän lisäävän *jengaa siihen kaikuun, kunnolla höpinää tötteröön*. Ilmaus kuullaan myös yhtyeestä kertovassa *Ganes*-elokuvassa. (Heikura 2007.) Selostaja toistaa Aaltosen sanaparin puheessaan uudessa kontekstissa, mutta esimerkin (19) ilmaus kaiuttaa silti Aaltosen ääntä, varsinkin sisältäessään jo yksinään mutta vielä harvemmin yhdessä kuultavat sanat *höpinä* ja *tötterö*. Ottelutilanteessa Suomi on tehnyt haaston edellisestä tilanteesta, mutta piste menee videotarkistuksen jälkeenkin Puerto Ricon joukkueelle. Selostaja kehottaa lopettamaan tilanteen valittelun ja jatkamaan pelaamista uudella innolla.

Selostaja käyttää muutamassa tilanteessa aikaisemmista selostuksista tuttuja lausahduksia, jotka ovat sittemmin muuttuneet varsinkin urheilukielessä melko vakiintuneiksi sanonnoiksi. Aineisto sisältää muutamien suoran lainauksen jääkiekkoselostajana tunnetuksi tulleen Antero Mertarannan selostuksista, jotka ovat *ja siellä lepää* (CUB4) sekä *se on siinä* (IRI3). Ilmaukset ovat ”ikimuistoisimpia heittoja” Mertarannan Suomi–Ruotsi-loppuottelun selostuksessa vuoden 1995 miesten jääkiekon MM-kisoissa, joissa Suomi voitti ensimmäisen jääkiekon maailmanmestaruutensa (Partanen 2015). Hannulakin käyttää ilmauksia tilanteissa, joissa Suomen joukkue on johdossa ja voittamassa pelattavaa erää. Intertekstuaaliset viittaukset niinkin ikoniseen voittoon kuin vuoden 1995 maailmanmestaruus tuovat humoristista sävyä Hannulan selostukseen – Kuuban ja Iranin voittaminen lentopallon maailmanmestaruuskisoissa on MM-95:een verrattuna samanarvoinen suoritus suomalaisilta. Näitä jääkiekkoselostuksista tuttuja ilmauksia olisi voinut käsitellä myös seuraavassa kappaleessa, jossa tarkastelen muiden pelien kaikuja selostajan puheessa.

4.1.3 Viittaukset muihin peleihin

Mikko Hannula on selostanut urallaan televisiolähetysissä yli 40 lajia (Tervo 2013). Usean lajin selostaminen ja niiden erityissanaston ja sääntöjen hallinta saattavat vaikuttaa siihen, että selostuksissa lajien erikoissanastoa sekoitellaan tai se menee sekaisin. Aineistoni lentopallonselostuksissa esiintyy lentopalloon suoranaisesti liittymättömiä sanoja ja asioita:

- (20) Se on *keihäskielellä yliastuttu* (CUB2).
- (21) Se on *rajarikko*, ei *yliastuttu*, kuten Maarit täältä muistuttaa, mutta *yleisurheilijoiden takia* käytän tätä *yliastuttua* (ITA2).
- (22) Kansankielellä menee *takalaittomaksi* (IRI4).
- (23) Sinne vaan *avantoon* ja *pärskeet* pitävät uteliaat loitolla (IRI3).

Esimerkit (20–22) liittyvät kentän rajoihin ja niiden ylittämiseen. Esimerkissä (20) selostaja kertoo eksplisiittisesti käyttävänsä keihäänheitosta tuttua termiä *yliastuttu*, kun suomalaispelaaja hyppää väärin viivan takaa verkolle lyömään. Termin käyttö herättää kuitenkin keskustelua, mikä tulee esiin muutamaa ottelua myöhemmin. Selostaja referoi samaansa katsojapalautetta esimerkissä (21), jossa huomautetaan, että lentopallon kontekstissa oikea termi rajan ylitykselle olisi *rajarikko*. Tämän jälkeen selostaja kuitenkin perustelee käyttävänsä termiä *yliastuttu* ”yleisurheilijoiden takia”, jolloin hän pitänee termiä samalla läpinäkyvämpänä kuin *rajarikkoa*, joka ei sinänsä kerro rikkomuksen luonteesta. Esimerkkiä (21) olisi voinut käsitellä myös luvussa 4.3 katsojapalautteen yhteydessä. Esimerkissä (22) sen sijaan käytetään pesäpalloterminä *takalaiton*, joka tarkoittaa lyöntiä, joka esimerkiksi ”putoaa suoraan lyönnistä, ulkopelaajan osumatta, varsinaisen pelialueen ulkopuolelle” (Pesäpalloliitto 2015: § 29). Ottelutilanteessa suomalaispelaaja tekee määritelmän mukaisen lyönnin, joka siis leijailee kentän takarajan ulkopuolelle. Selostaja näkee analogian lyöntien samankaltaisuuden välillä ja päättää käyttää termiä *takalaiton* tilanteen kuvailemiseksi – tosin ottaen samalla kantaa termin epävirallisuuteen huomauttamalla sen olevan kansankielistä. Esimerkissä (23) viittauskohde on avantouinti tai jokin muu uintilaji. Tilanteessa suomalaispelaaja niin sanotusti upottaa pallon vastustajan kenttäpuoliskon tyhjään kohtaan, mikä saattanee assosioitua avantoon menemiseen. Epäkonventionaalisen vertauksen lisäksi ilmaukseen tuo humoristisuutta sen loppuosa *pärskeet pitävät uteliaat loitolla*, mikä kuulostaa jopa fraasimaiselta sutkaukselta.

Eniten selostaja ammentaa jääkiekon erikoissanastosta. Analysoin luvun 4.1.2 lopussa muutamaa Hannulan Antero Mertarannalta lainaamaa sanontaa, mutta näiden lisäksi aineistossani esiintyy muitakin, vielä avoimempia viittauksia jääkiekkoon:

- (24) En tiedä, *otetaanko* lentopallossa koskaan *palloa talteen*, *NHL:ssä otetaan kiekko* (POL3).
- (25) Tuleeko *hattutemppu* ja kolmas oikein (IRI3)?

Esimerkin (24) tilanteessa suomalaispelaaja Kaislasalo lyö pallon kenttään ja tekee Suomelle pisteen ensimmäistä kertaa pelattavassa turnauksessa. Selostaja vertaa tilannetta jääkiekkoon, jossa ensimmäistä kertaa maalin tekevä pelaaja saa halutessaan maaliin menneen kiekon itselleen muistoksi. Esimerkki (25) lausutaan tilanteessa, jossa Iranin joukkue on tehnyt haaston kolmannen kerran peräkkäin, ja selostaja arvuuttelee, saako joukkue pisteen itselleen tälläkin kerralla. Tilanteeseen voidaan soveltaa *hattutempun* käsitettä, eli kolmen maalin tekemistä yhdessä ottelussa (KS s.v. *hattutemppu*). Termiä käytetään useista lajeista puhuttaessa, mutta tutuimmaksi se on suomalaisille tullut todennäköisesti jääkiekosta, jossa käsitteellä on vielä rinnakkain käytettävä synonyyminsä, *kypärätemppu*. Lisäksi selostuksessa esiintyy kerran ilmaus *längistä sisään* (IRI3), joka tarkoittaa jääkiekossa kiekon menemistä maaliin maalivahdin jalkojen välistä. Ilmaus jää tosin ottelun selostustilanteessa melko irralliseksi kommentiksi.

Jääkiekko on siis selostusten tyypillisin viittauskohde muista urheilulajeista. Syiksi voisi esittää lajin aktiivista harrastamista ja seuraamista Suomessa. Jääkiekko on kiinnostavien urheilulajien kärkisijoilla niin miesten kuin naistenkin keskuudessa ja lajia harrastaa noin 200 000 suomalaista (Sponsor Navigator 2019; Jääkiekkoliitto 2017).

Urheilulajien lisäksi selostaja viittaa muihinkin peleihin:

- (26) *Se on lottopotti, ei kuusia lisää vaan seitsemän oikein* (IRI3).
 (27) *Ja nyt vierii ruletti* (RUS3).

Molemmat esimerkit liittyvät rahapeleihin. Esimerkissä (26) viitataan lottovoittoon, jolla tarkoitetaan jonkinlaista onnenpotkua (KS), kun Suomen joukkue tekee haaston edellisestä pallorallista ja videotarkistuksen jälkeen piste annetaankin Suomelle. Ilmausta täydentävä *ei kuusia lisää vaan seitsemän oikein* korostaa onnistumista, täysosumaa. Esimerkin (27) selostaja lausuu tilanteessa, jossa Suomi kirii kiinni Venäjän suuren pistejohdon ja tulee tasoihin. *Ruletin vierimisellä* selostaja tarkoittanee pelin sujuvan tai olevan vielä ratkaisematta, mutta kontekstin takia mieleen tulee myös *venäläinen ruletti*. Kumpikin tulkinta kuitenkin tarkoittaa pelin olevan vielä kesken ja ounastelee ratkaisuhetken lähestymistä.

Muiden urheilulajien sanaston ja käsitteiden käyttäminen tuo lajeja tavallaan lähemmäs toisiaan. Samalla se tuo oman lisämausteensa selostuksiin. Aikaisemmin on havaittu, että Hannula käyttää selostuksissaan paljon lentopalloon liittymättömiin urheilulajeihin ja peleihin viittaavia metaforia (Lehtinen 2015: 38–43). Lisäksi selostuksissa esiintyy muun muassa muihin lajeihin liittyviä verbivalintoja (mts. 55). Muihin lajeihin viittaamista voidaan

siis pitää Hannulalle tyypillisenä selostustyylinä. Sen sijaan esimerkiksi Antero Mertarantaa käsittelevässä tutkimuksessa muihin urheilulajeihin viittaamista ei ole tullut ilmi (ks. Sandberg 2016). Kyse saattaakin olla selostajakohtaisesta vaihtelusta.

4.1.4 Pelaajien nimillä leikittely

Selostaja tietenkin mainitsee molempien joukkueiden pelaajien nimiä jatkuvasti ottelun aikana, mutta positiivisia erityishuomioita saavat lähinnä vain suomalaispelaajat. Selostaja leikittelee pelaajien nimillä muutaman kerran. Jokaisen tällaisen ilmauksen sävy on positiivinen ja kehuva:

- (28) Älä pelkää, nuori sydän, *Niko Suihkonen* on täällä (IRI2).
- (29) *Elvis* has not left the building, vaan on valmiina pelaamaan (POL2).
- (30) Ei ole tie *mäkinen*, se on sileä Suomen (CUB2).

Esimerkissä (28) selostaja upottaa tilanteessa pisteen tehneen suomalaispelaajan nimen todennäköisesti Pate Mustajärven esittämään *Suuri tulevaisuus* -kappaleeseen. *Älä pelkää, nuori sydän* -fraasin lisäksi laulua ja selostusta yhdistää fraasin jälkeinen adverbi, joka on kappaleessa *siellä* mutta selostuksessa *täällä* eli selostaja on muokannut sen pelitilanteeseen sopivaksi. Seuraavaa pelaajaa selostaja kehuu esimerkin (29) ilmauksessa, joka on negatioksi muutettu, muuten suora lainaus fraasista *Elvis has left the building*. Sanontaa alettiin käyttää laulaja Elvis Presleyn konserteissa, jotta encorea odottamaan jäänyt yleisö saatiin lähtemään paikalta. (Wikipedia s.v. *Elvis has left the building*.) Selostaja tuo sanonnan ottelun kontekstiin ja korostaa hyvää peliä pelanneen suomalaispelaaja Elviss Krastinsin onnistumista. Samalla hän huomauttaa sanonnan muodossa, että pelaaja ei aio poistua kentältä, vaan päinvastoin on vasta aloitellut pelaamaan kaikella intensiteetillään. Esimerkissä (30) selostaja puolestaan leikittelee pallorallin Suomelle voittaneen Sakari Mäkisen sukunimellä käyttäen sitä adjektiivina *sileän* vastakohtana. Selostaja korostaa Suomen voittoa otetta peliin ja kehuu samalla fraasimaisessa ilmauksessaan juuri onnistunutta suomalaispelaajaa.

Esimerkkien (28–30) funktiota ei ole kovin helppo määritellä. Ilmaukset ovat humoristisia ja ne on rakennettu intertekstuaalisten viittausten varaan, jolloin ne eivät kuulosta vakavan asiallisilta pelaajaesittelyiltä, vaan viihdyttäviltä kommenteilta. Toisaalta niissä kehuaan pelissä onnistuneita suomalaispelaajia, jolloin ilmaisujen funktiona on myös pelaajan suoritusten kehuminen ja tavallaan esiin nostaminen. Voisipa funktiona nähdä

suomalaispelaajien esittelyn lisäksi laajemmin hyvän yhteishengen tai luottamuksen luomisen. Selostajan tulisi tavallaan olla objektiivinen pelin tapahtumien ja tunnelman välittäjä, mutta toisinaan puheesta saattaa kuulua puolueellisuutta. Puolueellisuuden osoittaminen selostajan kielellisistä ratkaisuista on kuitenkin haastavampaa kuin voisi luulla, sillä se on usein ilmaisullisesti hienovaraista ja saa puolueellisen merkityksensä lähinnä kontekstinsa takia. (Tuukkanen 2002:116.) Pelaajien esittelemisen lisäksi selostaja kertoo joukkueen vaiheista ja lajin historiasta laajemmin. Analysoin pelin taustoittamista selostuksissa seuraavassa luvussa.

4.2 Selostuksen funktiona pelin taustoittaminen

Selostajan tehtävänä voi nähdä selostettavan pelin lisäksi aikaisempien otteluiden kertaamisen. Pelin taustoittamisella tarkoitan kahta asiaa: selostuksissa tuodaan esille sekä parhaillaan pelattaviin kisoihin liittyviä asioita että lentopallon historiaa pidemmällä aikavälillä. Taustoittamisessa hyödynnetään muun muassa nimeltä mainittuja lentopalloikoneita ja nykyisiä lentopallovaikuttajia. Pelitilanteissa ja niiden välillä esiintyy joitakin viittauksia lajin sääntöihin, mutta niistä puhuu Hannulan sijaan lähinnä asiantuntijana kommentoiva Hoivala.

Selostaja vertailee muutamassa ottelussa Suomen joukkueen pelaamista turnauksessa aikaisemmin käytyihin otteluihin. Ilmaisuisia viitataan siis kisojen aikaisiin tapahtumiin:

- (31) Ei toimi peli *niin kuin ensimmäisessä tai toisessa erässä* (CUB3).
- (32) Hurmosta, *mitä nähtiin Italiaa vastaan*, ei ole vielä näkynyt (NED1).

Molempien esimerkkien konteksti on samanlainen: Suomen joukkue on häviöllä. Esimerkissä (31) Suomi voitti ensimmäisen ja toisen erän luvuin 25–19, mutta kolmannessa erässä joukkue ei ole pelannut yhtä hyvin. Selostaja sekä harmittelee erän kääntymistä Kuuballe että korostaa Suomen joukkueen ensimmäisten erien onnistuneisuutta. Esimerkissä (32) selostaja viittaa parhaillaan pelattavaa ottelua edeltäneeseen peliin, jonka Suomi hävisi mutta jossa joukkue pelasi ”hurmoksellisemmin” kuin nyt Alankomaita vastaan. Molemmat esimerkit luovat selostukseen koheesiota ja taustoittavat peliä katsojille, jotka eivät ole nähneet aikaisempia eriä tai otteluita. Lisäksi joka erässä selostaja kertoo tyypillisesti kaksi kertaa, mikä on tilanne samanaikaisesti pelattavassa toisessa MM-kisojen pelissä, mikäli otteluita pelataan yhtä aikaa. Näin katsojalle tai kuulijalle luodaan kokonaiskuvaa turnauksen etenemisestä.

Selostaja viittaa muutaman kerran MM-kisojen ulkopuolisiin otteluihin:

- (33) Italia on *edelleen* kääntämätön kanto kaskessa (ITA3).
- (34) Loppuun asti pitää pelata, niin *Väinö Uljas*kin muistutti siinä *70-luvun pelissä* (IRI4).

Esimerkki (33) lausutaan tilanteessa, jossa Italia on voittamassa kolmatta erää ja täten koko ottelua selvin luvuin. Selostaja viittaa sanonnan sisältävällä ilmauksellaan tilastolliseen tosiasiaan, että Suomen miesten lentopallomaajoukkue ei ole voittanut Italiaa 40 vuoteen (Sjöblom & Karttunen 2018). Samalla hän viittaa epäsuorasti kaikkiin aikaisempiinkin voittoyrityksiin. Samoin esimerkissä (34) viitataan vuosikymmenten taakse, vuonna 1970 Bulgariassa käytyihin miesten lentopallon MM-kisoihin. Väinö Uljas oli yksi tuolloisen joukkueen pelaajista, joka on ilmeisesti tsempannut omiaan samalla tavoin kuin suomalaiset toisiaan Hannulan selostamassa pelissä. Suomen joukkue pelaa tosissaan vielä erän viimeisiäkin palloja, vaikka Iran voittaa lopulta ottelun. Edellisten lisäksi selostaja viittaa ohimennen vuoden 2018 elokuussa pelattuun Suomen joukkueen EM-karsintapeliin Romaniaa vastaan (PUR3) ja vertailee siten joukkueen pelaamista sen viimeaikaisiin suorituksiin. Otteluita verrataan siis sekä turnauksen sisäisesti että jopa useiden vuosikymmenien välillä, kuten esimerkit (31–34) osoittavat.

Edeltäneisiin tai samaan aikaan pelattaviin otteluihin viittaamisen lisäksi selostaja mainitsee muutamia pelitilanteisiin suoranaisesti liittymättömiä nimiä:

- (35) Isä *Arto Mäkinen*kin muistetaan maajoukkueen paidasta (CUB2).
- (36) Varmasti *Olli Kuoksankin* sydän läikähtää (ITA3).
- (37) Häntä [Osmany Juantorenaa] ei pidä sekoittaa kuubalaiseen huippu-urheilijaan *Alberto Juantorenaan* (CUB2).

Esimerkkiä (35) on edeltänyt muutama palloralli, joka on kääntynyt Suomen pisteeksi suomalaispelaaja Sakari Mäkisen ansiosta. Selostaja selvästi innostuu voitetuista tilanteista ja pelaajan kehumisen ohessa mainitsee tämän sukulaisuussuhteista samalla taustoittaen sekä pelaajan ja suomalaisen lentopalloilun historiaa että mahdollisesti sitä, miksi viimeisimmät pallorallit ovat kääntyneet Suomen pisteiksi – pelaajalla on maajoukkueen tason geenit. Esimerkki (36) on puolestaan tilanteesta, jossa Suomen pelaaja Antti Ronkainen taistelee pallorallista viimeiseen asti, vaikka Italian selkeä voitto on jo vääjäämätön. Selostaja kehuu pelaajan suoritusta ja otaksuu, että jopa Ronkaisen edustaman seuran päävalmentaja Olli Kuoksa on tyytyväinen pelaajansa edesottamukseen (Nevala 2019). Selostaja taustoittaa

vastapuolen joukkuetta melko harvoin, mutta sellainenkin esimerkki (37) löytyy. Selostaja puhuu ensin kuubalaisesta pelaajasta Osmany Juantorenasta, josta hänelle juolahtanee mieleen pelaajan sukunimikaima ja setä Alberto Juantorena, joka ei tosin ole tehnyt urheilu-uraansa lentopallon vaan yleisurheilun parissa (Wikipedia s.v. *Alberto Juantorena*).

Selostaja kertoo toisinaan myös ottelun etenemisestä tai säännöistä:

(38) Ja tarvitaan vielä se *time break* ennen kuin ratkaisu saadaan (PUR4).

Ottelu Puerto Ricoa vastaan jatkuu viidenteen erään asti tasaisen pelin seurauksena, mistä esimerkki (38) kertoo. Selostaja kertoo pelin kulun eli kertoo viidennen erän jatkuvan heti erätauon jälkeen. *Time break* on kuitenkin harvinaisuudessaan mielenkiintoinen ilmaus, sillä Hannula ei juurikaan suorita anglismeja tai englanninkielisiä sanoja käytä. Lentopallon kontekstissa erätaukoa nimitetään englanniksi pikemminkin termillä *an interval* (Kansainvälinen Lentopalloliitto 2016: § 18), mutta kuulija todennäköisesti ymmärtää, mitä selostaja tarkoittaa käyttäessään ilmaisua *time break*.

Lentopallon historiasta puhuminen tuo selostukseen lajin taustoittamisen lisäksi eräänlaista asiantuntijuutta ja uskottavuutta. Hannula osoittaa tuntevansa lajia pintaraapaisuja syvällisemmin. Lentopalloa seuraamattomalle tai sen historiasta tietämättömälle katsojalle esimerkiksi nimet Väinö Uljas tai Olli Kuoksa eivät kuitenkaan todennäköisesti ole tuttuja, joten viittaukset avautuvat vain osalle kuulijoista. Toisaalta selostuksessa esiin nostettuja asioita voi alkaa itse tutkiskelemaan ja siten oppia lajista lisää.

4.3 Selostuksen funktiona selostuksen liittäminen kontekstiinsa

Jotta selostus ei jää irralliseksi puheeksi, se liitetään osaksi koko ottelutapahtumaa ja turnausta. Hannula kontekstualisoi selostuksiaan monin eri keinoin, jotka olen ryhmitellyt viittauskohteen mukaan. Selostaja viittaa sekä katsojapalautteeseen että katsojien mielipiteisiin. Katsojien referoinnin lisäksi selostus liitetään ottelusta tehtävään lähetykseen ja samalla viitataan lähetystä tekeviin henkilöihin. Erittelen selostuksen kontekstualisointia tässä järjestyksessä.

Selostus on periaatteessa yksisuuntaista, sillä katsoja ei voi ottaa osaa selostajan aloittamaan keskusteluun (Lehtinen 2015: 15). Turnauksen lähetyksissä katsojat voivat kuitenkin laittaa palautetta studioon ja selostajille eri medioiden avulla, jolloin jonkinasteinen vuoropuhelu mahdollistuu. Selostaja huomioi ja referoi palautetta muutaman kerran:

(39) *Harri Myllys kyslee, mitenkä se lentopallon haasto toimii* (RUS1).

(40) *Kari Huhtaoja kyslee, mikä on Venäjän panos tässä ottelussa* (RUS1).

Molemmissa esimerkeissä (39 ja 40) selostaja käyttää epäsuoraa esitystapaa referoidessaan katsojan kommentin eli esittäessään toisen puheenvuoron omassaan. Kumpikin esimerkki alkaa ensin palautteenantajan nimeämisellä, ja johtolauseeseen kuuluu sama *kysellä*-verbi, jossa on mahdollisesti tuttavallisuuden takia frekventatiivinen *le*-johdos (VISK § 354). Esimerkissä (39) referoitava näyttäytyy hivenen tietämättömämpänä kuin esimerkissä (40), sillä referoitavan puheenvuoro aloitetaan arkityylisellä kysymyksellä *mitenkä* eikä *miten* (KS s.v. *mitenkä*). Suorasta tai epäsuorasta esityksestä on haastava sanoa, toistaako referoija toisen puheen sellaisenaan tai jättääkö hän jotain pois – varsinkin, jos referointia lukeva, kuuleva tai seuraava ei tiedä alkuperäistä tekstiä, kuten usein on (Heikkinen 2000: 83). Selostajalla olisi mahdollisuus kuvailla kysyjät lajista tietämättöminä ja itsensä lajin asiantuntijana vastaamalla kysymyksiin, mitä asetelmaa hän ei kuitenkaan tulkintani mukaan tee. Selostaja esittää ensin katsojakysymyksen ja sen jälkeen vastaa siihen itse Hoivalan toisinaan täydentäen. Yllä olevien esimerkkien kaltainen viittaus katsojapalautteeseen on luvussa 4.1.3 käsitelty esimerkki (21), jossa johtoverbinä on tosin *muistuttaa* eikä sen frekventatiivijohdosta *muistuttelee*.

Selostaja referoi toisinaan katsojien mahdollisia, ääneen lausumattomia ajatuksia:

(41) *Pannaan ukko vaihtoon, toteutetaan monen toiveet* (CUB3).

(42) Toivottavasti kuuluu äänikin, vaikka *joku varmasti toisenlaisia ratkaisuja toivookin* (PUR4).

Esimerkin (41) tilanteessa pallo osuu aivan rajaviivalle, ja selostaja veikkaa väärin empiessään, osuiko pallo kentän sisä- vai ulkopuolelle. Selostaja kommentoi omaa arviointivirhettään lausumalla *monen* eli todennäköisesti vain joidenkin katsojien toiveen, että Suomen otteluita selostaisikin joku muu henkilö kuin Hannula. Ilmaisua *pannaan ukko vaihtoon* ei kuitenkaan voida oikein pitää suorana tai epäsuorana esityksenä, sillä epäselväksi jää, kuka ilmaisun sanoo – tai onko se kenenkään puheenvuoro ylipäättään. Samanlaista epävarmuutta referoitavan ja itse referoinnin suhteen on esimerkissä (42). Tilanteessa selostaja saa ilmeisesti tietoa, että ottelun lähetyksessä on teknisiä ongelmia, joita en itse tosin katsojana havainnut. Selostajan jopa vitsikäs huomautus tilanteeseen sisältää jälleen ikään kuin tietoa, että jotkin katsojat toivoisivat ääniyhteyden olevan poikki, jolloin ottelua voisi katsoa ilman ääntä eli selostusta. Molemmissa esimerkeissä (41) ja (42) selostaja siis kommentoi omaa selostajuuttaan tiedostaen ja lausuen ääneen, että kaikki eivät hänen selostustyylistään pidä.

Toisaalta esimerkki (42) on sinänsä humoristinen, että poikki olevan ääniyhteyden lisäksi ottelua voisi seurata ilman selostusta laittamalla televisiosta äänet pois päältä.

Seuraavissa esimerkeissä selostus liitetään osaksi ottelusta tehtävää lähetystä:

- (43) Siellä ovat nyt *Kimmo* ja *Pirjo* jääneet jyrän alle (IRI4).
- (44) Miksei Suomi saa tästä pistettä? En tiedä, mutta *Pasi Hakkarainen sen meille* varmasti tänä yönä *selvittää*. (ITA3.)
- (45) Kuten *Konstantin Shumov* tuossa *ennen ottelua sanoi...* (RUS2)

Esimerkissä (43) ottelu venyy niin pitkäksi, että myöhäisillan televisio-ohjelmista *Kimmoa* ja *Pirjoa* ei ehditä esittää. Selostaja tunnistaa lähetyksen paikan illan ohjelmistossa ja kommentoi pelin pidentymisen aiheuttamia seurauksia. Ilmaus saa humoristisia sävyjä sarjojen nimien ollessa ihmisten erisnimiä. Esimerkeissä (44) ja (45) puolestaan viitataan lähetyksen teossa mukana oleviin henkilöihin ja tuodaan siten esiin selostuksen kontekstia. Esimerkissä (44) mainittu Pasi Hakkarainen on kansainvälinen lentopallotuomari, joka antaa Ylelle lausuntoja lentopalloon liittyen (Kiiskinen 2015), mistä ilmaisun loppuosa [*hän*] *sen meille varmasti tänä yönä selvittää* kieliikin. Esimerkissä (45) viitataan entiseen Suomen maajoukkuepelaajaan Konstantin Shumoviin, joka toimii turnauksessa yhtenä Ylen lentopalloasiantuntijana kommentoiden otteluita ennakkostudioissa ja radiossa. Selostajan viitatessa ottelua edeltäneen lähetyksen tapahtumiin hän samalla kontekstualisoi selostuksensa ja itsensä osaksi lähetystä huomioiden koko lähetyksen aikaiset asiat. Esimerkki (45) jatkuu Shumovin näkemysten referoinnilla. Lisäksi selostaja tarttuu muutaman kerran kanssaan kommentoivan Timo Hoivalan puheisiin, mutta miesten puheessa tai välillä ei ole juurikaan dialogisuutta. Saman on huomannut Lehtinen tutkimuksessaan (Lehtinen 2015: 5).

Erityisesti esimerkit (42) ja (43) ovat jopa metatekstiksi luokiteltavia. Metateksti on yksi avoimen intertekstuaalisuuden ilmenemismuoto, ja se tarkoittaa ilmauksia, joissa tekstintuottaja kommentoi oman tekstinsä jotakin tasoa ikään kuin sen ulko- tai yläpuolelta (Fairclough 1992: 122). Vaikkakaan selostaja ei varsinaisesti etäännyttä itseään täysin vaikkapa esimerkissä (42), mikä yksi metatekstin tunnuspiirteistä on (Heikkinen 2000: 76), hän silti tarkastelee itseään ulkopuolisen silmin referoiden katsojien näkemyksiä tilanteesta ja itsestään. On kyse metatekstistä tai referoinnista, selostus pyritään kontekstualisoimaan monin tavoin sekä osaksi itse ottelua että siitä tehtävää lähetystä.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmassani selvitin, millaisia intertekstuaalisia viittauksia selostaja Mikko Hannula käyttää selostuksissaan. Tavoitteena oli selvittää samalla, miksi intertekstuaalisia viittauksia käytetään eli mikä niiden funktio on. Tutkimuksessa selvisi, että se, mihin viitataan, on yhteydessä ilmauksen funktioon. Löysin viittauksille kolme merkittävää funktiota, joihin intertekstuaalisuutta sisältävät ilmaukset jaottelin. Funktioita ovat viihdyttävyyden, pelin taustoittaminen sekä selostuksen liittäminen kontekstiinsa eli sekä otteluun että siitä tehtävään lähetykseen. Ensisijaisesti viihdyttävyyteen tähtääviä ilmaisuja esiintyy aineistossani eniten, kun taas selostuksen liittämistä konteksteihinsa vähiten.

Koska tutkin vain yhden selostajan kielenkäyttöä yhtä lajia selostaessaan, tutkimuksestani ei voi tehdä kovinkaan laajoja yleistyksiä. Tulokseni kuitenkin tukevat, mukailevat ja täydentävät aikaisemmin sekä lentopallosta että selostuksista tehtyä tutkimusta. Antero Mertarannan jääkiekkoselostusten intertekstuaalisia piirteitä tutkittaessa on havaittu, että hän ammentaa viittauksia usein teatterista, musiikista sekä sanonnoista (Sandberg 2016) – eli populaarikulttuurin eri osa-alueista, aivan kuten Hannulakin. Tosin en havainnut Hannulan viittaavan kirjallisuuteen kertaakaan, vaikka hän kertookin harrastavansa lukemista ja siten omaavansa todennäköisesti tietoa aihealueesta (Lehtisen 2015: 20 mukaan Hannula 2015).

Hannulan ja Mertarannan käyttämissä intertekstuaalisissa ilmauksissa on eniten eroja viittauksen laajuudessa ja toistossa. Mertarannan selostuksissa tyypillisiä ovat assosiaatioketjut, jotka kumpuavat pelitilanteesta, mutta joita selostaja alkaa laajentamaan ja ikään kuin jatkamaan – aivan kuin hän aloittaisi kertomaan tarinaa viittauksen inspiroimana (Sandberg 2016: 28). Hannulan selostuksissa ei sen sijaan esiinny samanlaisia assosiaatioketjuja, vaan intertekstuaalisuutta sisältävät viittaukset käsitellään yhdessä virkkeessä, jonka jälkeen huomio kiinnitetään toisaalle. Hannulan selostuksissa esiintyy kylläkin toistoa esimerkiksi viittauksen kohteena olevien kappaleiden osalta. Toiston ja assosiaatioketjun sekoituksena voidaan pitää Hannulan vuoden 2014 MM-turnauksen Suomi–Kuuba-ottelua, jossa selostaja intoutui leikittelemään silloin ajankohtaisen, Cheekin esittämän *Sokka irti* -kappaleen muunnoksilla. Selostuksia kommentoivat iltapäivälehtien sivuilla niin toimittajat kuin lukijatkin, ja esimerkiksi Iltä-Sanomissa otsikoitiin, että ”Ylen selostaja sekosi lentopallomiesten upeasta noususta” (Ranta 2014). Tällaisia useiden pallorallien mittaisia sananmuunnoksia tai viittauksia ei kuitenkaan aineistossani esiinny.

Selostajan tulisi periaatteessa olla puolueeton ottelun tapahtumien ja tunnelman välittäjä. Aineistostani käy kuitenkin ilmi, että selostaja innostuu tilanteissa ja erissä, joissa Suomen joukkue pelaa hyvin saaden pisteitä ja voittoja. Selostuksissa on havaittavissa intertekstuaalisia viittauksia eniten sellaisissa erissä, jotka Suomi voittaa tai joissa joukkue kamppailee kunnianhimoisesti voitosta, vaikkei sitä välttämättä saavuta. Hannula on itsekin todennut, että ” selostukset ovat aina pikkuisen parempia, kun suomalaiset pärjäävät” (Tervo 2013). Intertekstuaaliset viittaukset eivät tietenkään itsessään tee mistään parempaa, mutta ne rikastavat kieltä ja tuovat syvyyttä selostuksiin.

Tutkimukseni herättää muutamia jatkotutkimusideoita. Ensinnäkin Hannulan selostusten intertekstuaalisuutta voisi tutkia vielä laajemmin ottaen huomioon myös niissä esiintyvää perustavaa intertekstuaalisuutta. Tällöin tutkimuksen kohteena ovat erityisesti tyyli, diskurssi, aktiivityypit ja genre (Fairclough 1992: 125). Tätä kautta tarkastelemista voi tosiaan laajentaa koskemaan esimerkiksi selostuksissa käytettyjä diskursseja eli kielenkäyttötapoja, jolloin intertekstuaalisuuskin suhteutuu yhdeksi tekstin vääjäämättömäksi osaksi eikä irralliseksi puheen palaseksi. Tutkia voisi myös Hannulan selostuksia johonkin muuhun lajiin kuin lentopalloon ja vertailla näitä selostuksia. Myös selostajan mahdollista puolueellisuutta ja sen kielellistä ilmenemistä voisi tutkia vielä enemmän – esiintyykö puolueellisuutta esimerkiksi suomalaisen selostajan selostaessa jossakin lajissa vaikkapa Kanada–Yhdysvallat-ottelua?

LÄHTEET

- Donner, Jörn 1991: *Fazer 100*. Helsinki: Otava.
- Eskola, Jari 2018: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. – Raine Valli, Juhani Aaltola & Anne Laajalahti (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* s. 209–231. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Fairclough, Norman 1992: *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- 1997: *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Finnpanel 2018: *Katsotuimpien ohjelmien TOP-listat. Kuukauden katsotuimmat lähetykset kanavittain. Yle TV2, syyskuu 2018*. – <https://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/kk/ohjkan/2018/9/yle2.html> 22.4.2019.
- Hannula, Mikko 2015: *Gradu* [sähköpostiviesti, vastaukset haastattelukysymyksiin koskien Hannulan selostusuraa ja ajatuksia selostajan työstä.] Vastaanottaja Saana Lehtinen. Lähetetty 7.4.2015.
- Heikkinen, Vesa 2000: Tekstuaalinen pirunnyrkki. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiirilä (toim.), *Teksti työnä, virka kielenä* s. 63–115. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, Vesa, Lauerma, Petri & Tiirilä, Ulla 2012a: Intertekstuaalisuus. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi: Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 100–111. Helsinki: Gaudeamus.
- 2012b: Kolme näkökulmaa intertekstuaalisuusanalyysiin. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi: Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 255–270. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikura, Pasi 2007: *Jengaa kaikuun ja höpinää tötteröön!* – <http://vintti.yle.fi/yle.fi/blogit.yleradio1.yle.fi/aristoteleenkantapaa/sitaattivinkki/hopinaatotteroon.html> 19.4.2019.
- Heikura, Pasi & Cavén, Tina 2015: *Viikon sitaatti: Kaivon viemää*. – <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/01/19/viikon-sitaatti-kaivon-viema> 19.4.2019.
- Jääkiekkoliitto 2017: *Jääkiekko – Suomen kiinnostavin urheilulaji!* – <https://www.finhockey.fi/index.php/yritykselle> 20.4.2019.
- Kansainvälinen Lentopalloliitto 2016: *Official volleyball rules 2017–2020*. – https://www.fivb.org/EN/Refereeing-Rules/documents/FIVB-Volleyball_Rules_2017-2020-EN-v06.pdf 14.4.2019.
- Kiiskinen, Heikki 2015: *Näin tuomarin voi haastaa – videotarkastus viilentänyt tunteita*. Yle. 10.10.2015. – <https://yle.fi/urheilu/3-8370332> 29.4.2019.
- Kivelä, Tanja 2018: *Jalkapallon maskuliininen hegemonia miesten ja naisten otteluselostuksien representaatioissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/58610/URN%3aNBn%3afi%3ajyu-201806183253.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 3.12.2018.
- Kivimäki, Netta 2015: *Antero Mertarannan jääkiekkoselostusten metaforista*. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. – http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20150223/urn_nbn_fi_uef-20150223.pdf 3.12.2018.
- Koskela, Unto 1930: *Purjeet sumussa – runoja*. Helsinki: Otava.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskus. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018. – www.kielitoimistonanikirja.fi 27.4.2019.
- Lappalainen, Hanna 2005: Referointi ja variaatio. Sitaatit yksilöllisen variaation kuvastimina ja resursseina. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys* s. 150–186. Helsinki: SKS.
- Lehtinen, Saana 2015: *Kolina käy, kun Brazilian seinä kaatuu: metaforailmaisut lentopallon televisioselostuksessa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Nevala, Kai 2019: *Olli Kuoksa on tehnyt poikkeuksellisen uran Ettan päävalmentajana – Kaleva jutteli Kuoksan kanssa sillä aikaa, kun hänen tyttärensä oli tanssittunilla*. Kaleva. 7.4.2019. – <https://www.kaleva.fi/urheilu/olli-kuoksa-on-tehnyt-poikkeuksellisen-uran-ettan-paavalmentajana-kaleva-jutteli-kuoksan-kanssa-silla-aikaa-kun-hanen-tyttarensa-oli-tanssittunilla/818201/> 14.4.2019.
- Parkkinen, Jaakko 2019: *Kommentti: Sarmeluvuo lähdessä kaikkien aikojen valmentajapestiin – suomalaisvalmentajien historiassa ei mitään vastaavaa*. Yle. 1.3.2019. – <https://yle.fi/urheilu/3-10669694> 21.4.2019.
- Partanen, Joonas 2015: *MM-95: Nämä 10 Mertarannan finaaliheittoa eivät unohdu*. Iltalehti. 7.5.2015. – <https://www.iltalehti.fi/mmjaakiekkko-2015/a/2015050719642673> 21.4.2019.
- Pesäpalloliitto 2015: *Pesäpallon pelisäännöt*. – <https://www.pesis.fi/wp-content/uploads/2018/12/01-Kilpailu-pelis%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t-pes%C3%A4pallon-pelis%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t.pdf> 20.4.2019.

- Ranta, Niko 2014: *Ylen selostaja sekosi lentopallomiesten upeasta noususta: Sokka, Rokka ja Lokka irti*. Ilta-Sanomat. 1.9.2014. – <https://www.is.fi/lentopallo/art-2000000801735.html> 29.4.2019.
- Sallinen, Kari 2016: *Jalkapallolla eniten harrastajia – se lyö lätjän, hiihto on alamäessä*. Länsiväylä. 28.2.2016. – <https://www.lansivayla.fi/artikkeli/369185-jalkapallolla-eniten-harrastajia-se-lyo-latkan-hiihto-on-alamaaessa> 21.4.2019.
- Sandberg, Riikka 2016: *Punahilkalla on ollut eväät kunnossa – Antero Mertarannan jääkiekkoselostusten intertekstuaaliset kielen piirteet*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Sjöblom, Petri & Karttunen, Anu 2018: *Tilastot eivät lupaa lentismiehille mahdollisuuksia Italiaa vastaan, mutta Sammelvuoto pitää tilaisuutta mahtavana – ”16. sija ei riitä meille”*. Yle. 21.9.2018. – <https://yle.fi/urheilu/3-10415657> 14.4.2019.
- Solin, Anna 2006: Genre ja intertekstuaalisuus. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 72–95. Helsinki: SKS.
- Sponsor Navigator 2019: *Tutkimus: Muut lajit kuroivat kiinni jääkiekon etumatkaa – eSports nousi nuorten miesten suosikkilajiksi*. – http://www.sponsorinsight.fi/uploads/1/1/1/0/11102604/sponsor_insight_lehdist%C3%B6tiedote_19_03_2019.pdf 21.4.2019.
- Suomen Lentopalloliitto 2017: *Lentopallon säännöt*. – <https://www.lentopalloliitto.fi/media/lentopallon-tietopankki/saannot-ja-maaraykset/lentopallon-saannot-2017.pdf> 21.4.2019.
- 2018: *Miesten maajoukkueen päivävalmentajat kautta aikojen*. – <https://www.lentopalloliitto.fi/media/faktopankin-alasivut/miesten-maajoukkuevalmentajat-kautta-aikojen.pdf> 21.4.2019.
- 2019: *Venäjä haluaa Tuomas Sammelvuon maajoukkueensa päivävalmentajaksi – Lentopalloliitto valmis neuvottelemaan ratkaisuvaihtoehtoista*. – <https://www.lentopalloliitto.fi/elamyksia/uutiset/uutisarkisto/2019/03/venaja-haluaa-tuomas-sammelyuon-maajoukkueensa-paavalmentajaksi-lentopalloliitto-valmis-neuvottelemaan-ratkaisuvaihtoehtoista.html?p23=3> 21.4.2019.
- Suomen äänitarkisto: *Kuubalainen serenadi*. – <http://www.aanitearkisto.fi/firs2/fi/hakufi.php> 15.4.2019.
- Tammelin, Maarit 2008: *The language of sport: observations on the spoken language of football commentary*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Tervo, Jaakko 2013: *Mikko Hannula on selostanut yli 40:ä eri lajia*. Etelä-Suomen Sanomat. 8.3.2013. – <https://www.ess.fi/urheilu/hiihtolajit/2013/03/08/mikko-hannula-on-selostanut-yli-40a-eri-lajia> 20.4.2019.
- Tieteen termipankki *Fraasi*. – [https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:fraasi_\(tyyli\)](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:fraasi_(tyyli)) 19.4.2019.
- *Slogan*. – <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:slogan> 19.4.2019.
- Tuukkanen, Mari 2002: *Kylmää vettä sangollinen niskaan. Puolueellisuuden rakentuminen jääkiekkoselostusdiskurssissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11823/matuukka.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 28.4.2019.
- VISK = Iso suomen kielioppi. Verkkooversio. *Idiomit*. – http://scripta.kotus.fi/cgi-bin/visktermit/visktermit.cgi?h_id=iCHDBADHD&h_sana=%5B%5E%5Cw%5C-%5D%5Didiomi%5B%5E%5Cw%5C-%5D%5D 19.4.2019.
- Wikipedia: *Elvis has left the building*. – https://en.wikipedia.org/wiki/Elvis_has_left_the_building 19.4.2019.
- *Haluatko miljonääriksi?* – https://fi.wikipedia.org/wiki/Haluatko_miljon%C3%A4%C3%A4riksi%3F 15.4.2019.
- *Huuma*. – <https://fi.wikipedia.org/wiki/Huuma> 15.4.2019.
- *Luettelo Kansainvälisen olympiakomitean maakoodeista*. – https://fi.wikipedia.org/wiki/Luettelo_Kansainv%C3%A4lisen_olympiakomitean_maakoodeista 16.4.2019.
- *Saturday Night Fever*. – https://fi.wikipedia.org/wiki/Saturday_Night_Fever_%E2%80%93_lauantai-illan_huuma 15.4.2019.
- Wikisitaatit: *Uuno Turhapuro*. – https://fi.wikiquote.org/wiki/Uuno_Turhapuro 15.4.2019.
- Äänitetietokanta: *Duran Duran*. – <http://www.fono.fi/KappaleenTiedot.aspx?kappale=duran+duran&ID=b2bfc8a3-83bd-400a-8ef5-37957ca33960> 15.4.2019.
- *Häissä*. – <http://www.fono.fi/KappaleenTiedot.aspx?kappale=h%C3%A4iss%C3%A4&ID=353631af-536c-4ddc-838a-48008c03de94> 15.4.2019.
- *Pieni lemmenleikki*. – <http://www.fono.fi/KappaleenTiedot.aspx?kappale=lemmenleikki&ID=3350afc2-4109-4783-ac2d-f9243896eb6e> 15.4.2019.